

УДК 378:811.111(073)

Олександр Хоменко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
факультету економіки та бізнесу
Київського національного університету
технологій та дизайну, докторант
Інституту вищої освіти НАПН України.

АНАЛІЗ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ БІЗНЕС-СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Метою статті є аналіз викладання іноземних мов у економічних вищих закладах освіти Європейського Союзу. Зазначається, що в основу професійної іношомовної підготовки в європейських вузах покладені загальні тенденції європейської мовної політики, основні напрями діяльності ЄС в галузі іношомовної підготовки, зокрема концепція множинної ідентичності.

Ключові слова: *множинна ідентичність, диверсифікація, віртуалізація, відкритість.*

Целью статьи является анализ преподавания иностранных языков у экономических высших учебных заведениях Европейского Союза. Отмечается, что в основе профессиональной иноязычной подготовки в европейских вузах лежат общие тенденции европейской языковой политики, основные направления деятельности ЕС в области иноязычной подготовки, в частности концепция множественной идентичности.

Ключевые слова: *множественная идентичность, диверсификация, виртуализация, открытость.*

The aim of the paper is to analyze the teaching of foreign languages in economic higher educational institutions of the European Union. It has been noted that the general trends of European language policy and key objectives of the EU in the field of foreign language training shape the foundation of professional foreign language training in European universities. The concept of multiple identities results in polylingualism in European business school.

Key words: *multiple identity, diversity, virtualization, openness, polylingualism.*

Соціальне замовлення суспільства, створення Європейського простору вищої освіти вимагають переоцінки ставлення до іншомовної підготовки у вищій школі. Необхідність вивчення європейського досвіду, загальноєвропейських механізмів із забезпечення якості цього сегменту освіти, зокрема у вищих навчальних закладах економічного профілю, і зумовлюють актуальність нашої статті.

В основу модернізації професійної іншомовної підготовки в країнах ЄС покладені загальні тенденції європейської мовної політики та основні напрями діяльності ЄС в галузі іншомовної підготовки. Одна з таких тенденцій – це тенденція до полілінгвізму. Проте в нашому дослідженні ми вже обґрунтували і необхідність мови міжнаціонального спілкування в епоху глобалізації. Як нам видається, виникає певне протиріччя між існуванням *lingua franca* та етнокультурною ідентичністю, отже, тенденцією до полілінгвізму. Намагаючись знайти шляхи вирішення протиріччя, ми проаналізували низку робіт зарубіжних дослідників. Нашу увагу привернула концепція множинної ідентичності (Н. Александрова, М. Губогло, В. Курске, В. Смокотін, Дж. Беррі (J. Berry), В. Білефельдт (W. Bielefeldt), Г. Брутер (H. Bruter), М. Брюдер (M. Bryder), С. Дачезне (S. Duchesne), Т. Еріксен (Th. Eriksen), А. Фуентес (A. Fuentes), Л. Гетце (L. Götze), Дж. Габермас (J. Habermas), Е. Горват (E. Horvath), М. Кремер (M. Kremer), В. Кюмліка (W. Kymlicka), У. Рінне (U. Rinne), С. Шюллер (S. Schüller), К. Ціммерманн (K. Zimmermann), А. Шульте (A. Schulte), А. Сен (A. Sen), Е. Штайніке (E. Steinicke), А. Вальєнт (A. Valjent), Б. Вагнер (B. Wagner), В. Вельш (W. Welsch) та ін.).

Наш інтерес пояснюємо тим, що проблема етнічної ідентичності є надзвичайно гострою та актуальною в сучасних умовах. Саме вона зумовлює мовну політику глобалізованого світу. Тому, формулюючи мету статті як аналіз викладання іноземних мов в економічних вищих закладах Європейського Союзу, шлях до її реалізації ми вбачаємо, зокрема, у розгляді концепції множинної ідентичності як бази для полілінгвізму в європейських вузах.

Зауважимо, що на феномен етнічної ідентичності помітно вплинули процеси глобалізації. По суті, в епоху глобалізації відбувається процес змішання різних культур, представники яких і відповідні мови сприймають як рідну та користуються ними нарівні з рідною. Тобто, йдеться про множинну етнокультурну ідентичність, яка в багатьох роботах позиціонується з терміном «європейська ідентичність». Формування європейської ідентичності – базове завдання для успішного функціонування Європейського Союзу – унікального інтеграційного об'єднання європейських країн. Не можна не погодитися з твердженням, що кожний європейський народ привносить в загальну ідею Єдиної Європи власні неповторні риси. Європа як ідея – динамічний концепт. Вона знаходиться в постійному русі, доповненні, збагаченні, а також в постійному пошуку

(Андрійчук О., 2006) [1]. Більшість зазначених вище дослідників підкреслює, що європейська ідентичність не суперечить національним ідентичностям, навпаки, вони доповнюють одна одну. Проте глибокий аналіз цієї міждисциплінарної проблеми, якою займається соціологія, філософія, психологія, культурна антропологія тощо, не є предметом нашого дослідження. Ми лише констатуємо, що без урахування множинної ідентичності неможливо вибудувати ефективну мовну політику. Вивчення праць зазначених авторів, документів Ради Європи підтвердило наше припущення, що в основу мовної політики багатомовного і полікультурного Європейського Союзу покладена саме концепція множинної ідентичності, яка дає можливість збереження і підтримання культурного і мовного розмаїття. Завдяки їй прослідковується і чітка тенденція до комплементарного (термін В. Смокотіна, 2012) вирішення протиріччя між мовою міжнаціонального спілкування та полілінгвізмом [2]. Загальні тенденції європейської мовної політики та основні напрями діяльності ЄС в галузі іншомовної підготовки покладені в основу професійної іншомовної підготовки в європейських вищих закладах освіти. В цьому зв'язку слід відмітити, що єдиних вимог до іншомовної підготовки у професійних вищих начальних закладах ЄС, якоїсь єдиної уніфікованої системи навчання іноземних мов не існує. Принцип субсидіарності, який передбачає повну відповідальність кожної країни ЄС за організацію системи освіти, фахове навчання та зміст освіти, розповсюджується і на іншомовну підготовку [6]. Вузи країн-учасниць реалізують навчальний процес з вивчення іноземних мов, адаптуючи його до соціального замовлення, конкретних реалій, вимог ринку праці тощо. В той же час євроінтеграція та глобалізація, які посилюють та розвивають взаємну залежність на міжнародному рівні, встановлюють партнерство, зумовлюють добровільний рух в одному напрямку, спонукають заклади вищої освіти в галузі іншомовної підготовки опиратися на загальноєвропейські тенденції.

Як ми вже зазначали у попередніх розділах дослідження, саме вузи покликані розвивати європейські аспекти, стандарти освіти шляхом викладання та розповсюдження в першу чергу мов держав – учасниць ЄС, запроваджуючи полілінгвізм; сприяти академічній співпраці, розвиваючи обмін студентами та викладачами, заохочуючи їх мобільність, розвиваючи дистанційне вивчення іноземних мов тощо. Ці загальні тенденції охоплюють весь єдиний європейський освітній простір. Це – сукупність багатьох національних освітніх систем, специфічна мегасистема зі своїми особливими зв'язками і стосунками, мета якої – створення можливостей для розвитку і самореалізації особистості в умовах єдиної Європи. Без вільного володіння іноземними мовами ця мета недосяжна. Тому у сфері вищої професійної освіти і представлена широка мережа різних форм, напрямів, методів, технологій тощо вивчення іноземних мов, які покликані

задовільнити попит на освітньому ринку. Все викладене стосується і підготовки бізнес-студентів. Ми спробували проаналізувати, як організоване викладання іноземних мов в економічних вузах країн ЄС і чи відповідає воно загальним європейським тенденціям. З цією метою ми вивчили низку матеріалів: документи Єврокомісії з проблем навчання іноземних мов; дисертаційні дослідження та статті з проблем вищої професійної освіти в країнах ЄС (Д. Апезова, Л. Каримова, Н. Кубанєва, О. Олейникова, Є. Соколова, Ф. Шіммельфенніг (F. Schimmelfennig); праці вітчизняних дослідників з порівняльної педагогіки (Ю. Закаулова, Т. Кучай, В. Марченко та ін.); публікації, розміщені в Інтернет, та рекламні матеріали мережевого ринку освітніх послуг щодо навчання в економічних вищих навчальних закладах Європи; навчальні плани престижних європейських університетів та факультетів, які входять до Союзу європейських економічних шкіл менеджменту (Community of European Management Schools – CEMS), зокрема Празького державного економічного університету, Лондонської школи економіки (London School of Economics), Роттердамського університету ім. Еразма (Erasmus Universiteit Rotterdam), Копенгагенської бізнес-школи (Copenhagen Business School), Віденського економічного університету (Wirtschaftsuniversität Wien), Стокгольмської школи економіки (Stockholm School of Economics). Аналіз зазначених вище матеріалів є для нас основою для узагальнюючих висновків. Зокрема, незважаючи на все різноманіття форм організації іншомовної підготовки в економічних вузах, чітко простежується відповідність загальній тенденції до *диверсифікації, віртуалізації та відкритості* систем іншомовної підготовки.

Диверсифікація в документах Єврокомісії розглядається як інструмент, що дозволяє особистості з різним рівнем іншомовної підготовки отримати потрібні їй нові знання, навички, вміння з іноземних мов відповідно до особистісних цілей і мотивації та за рахунок розширення сфер діяльності, використання нових методичних підходів і прийомів, впровадження в програми з вивчення іноземних мов інноваційних технологій. Диверсифікація поширюється також і на наповнення академічних груп в залежності від рівня володіння іноземною мовою. Зрозуміло, що в цьому випадку студенти не захочуть вивчати одну і ту ж саму мову, що зумовлює виникнення нових підходів, які забезпечують персоніфіковане навчання. Інакше кажучи, йдеться про автономію студента, про свободу вибору.

Що стосується віртуалізації, то, як засвідчив аналіз Інтернет-ринку освітніх послуг, зараз поряд із реальною системою існує і віртуальна система неперервної іншомовної підготовки. Розроблено Європейський проект віртуальної іншомовної підготовки «Креативне і відкрите навчання іноземних мов у віртуальних світах» («Creative and Open Language Training in Virtual Worlds V-Lang» (2009)) [4]. Метою проекту є створення

віртуального 3D простору вивчення іноземних мов. Проект V-Lang спрямований на застосування інноваційних форм навчання із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Крім того, широко застосовуються технології, що дозволяють працювати в синхронному режимі реального часу (Skype, Moodle, віртуальні класи). На Інтернет-ринку з'явилися і асинхронні технології – блоги, записи для завантаження на персональні аудіоплеєри тощо. Асинхронні технології надають великі можливості для вивчення іноземної мови, оскільки моделюють іншомовне середовище. Інтенсивно розвиваються також і мобільні технології (MALL), які поступово витісняють CALL – комп'ютерні засоби навчання [3]. Тобто, спостерігаємо, що на основі інноваційних технологій система іншомовної підготовки перетворюється на інтерактивне середовище і стає доступною для дистанційної освіти. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює реалізацію принципу відкритості навчання. В програмних документах ЄС відкриті освітні ресурси визначаються як матеріали, що використовуються для підтримки освіти, знаходяться у вільному доступі, їх можна багаторазово використовувати, змінювати, ними можуть користуватися всі бажаючі [5].

Таким чином, відкритість навчання дає студентам право брати участь у побудові індивідуальної траєкторії неперервної іншомовної освіти, постійно розвиваючи міжкультурну та лінгвістичну компетенцію. Тобто, ми спостерігаємо тенденцію до змін в іншомовній підготовці, які стосуються як змісту, так і форми організації навчання. Головний акцент робиться на навчанні в співпраці.

Проаналізована нами діяльність зазначених вище економічних вузів Європи в галузі іншомовної підготовки здійснюється в руслі європейської мовної політики. Багато мовних проектів цих вищих навчальних закладів безпосередньо підтримуються Єврокомісією. Узагальнюючи результати аналізу, відзначимо, що в європейських вузах ми помітили певні відмінності лише в формах організації навчання з оволодіння іноземними мовами. Зокрема, в економічних університетах Східної Європи зазвичай переважають знайомі нам традиційні академічні форми роботи: обов'язкове відвідування занять з іноземної мови, наявність факультетів, кафедр іноземних мов зі своїми навчальними програмами тощо. Це стосується, наприклад, Празького державного економічного університету, де вивчаються англійська, німецька, французька, іспанська, італійська, російська, португальська, шведська, китайська та арабська мови. Проте студенти самі вибирають мови для вивчення та їх кількість. Кінцевим результатом навчання є володіння мовою у відповідності до п'яти рівнів складності, запропонованих університетом [7]. В економічних же вузах Західної Європи створені спеціальні лінгвістичні центри, які організують навчання іноземних мов. Наприклад, в London School of Economics навчання координується за допомогою різноманітних проектів,

зокрема: The LUCIDE (підтримуваний Європейською комісією проект, спрямований на розвиток комунікації в мультилінгвальному і мультикультурному ЄС та за його межами; the EXPLICS project, метою якого є покращення лінгвістичної компетенції студентів шляхом створення моделі ефективною мовної практики (англійська, іспанська, італійська мови) через Інтернет-курси; проект поширення китайської мови на сферу соціальних наук, який стимулює студентів створювати актуальні ток-шоу китайською мовою тощо.

Мовний і навчальний центр Роттердамського університету (Language & Training Centre of Erasmus University Rotterdam) пропонує для вивчення голландську, китайську, англійську, французьку, німецьку мови, розробляє програми, проводить семінари тощо. В основу діяльності мовних курсів покладені Загальноєвропейські рекомендації (Common European Framework of Reference (CEFR)). Викладання здійснюється із залученням носіїв мови країн, мова яких вивчається. Language & Training Centre розробляє разом із обов'язковими початковими програмами і індивідуальні/факультативні програми на прохання факультетів, співробітників, студентських груп, які відповідають рівню їх іншомовної підготовки.

В школі бізнесу Копенгагена (Copenhagen Business School) англійською мовою розроблені бакалаврські, магістерські, докторські навчальні програми різного рівня з економіки підприємництва та сучасних іноземних мов для міжкультурного професійного спілкування. Нашу увагу привернула міждисциплінарна магістерська програма «Бізнес, мова і культура» (the Business, Language and Culture programme). Вона розрахована на студентів з різних країн з різним рівнем бакалаврської підготовки (в цьому освітньому закладі навчається 49–50 % студентів з усього світу). Програма користується великим попитом, оскільки фокусується, зокрема на етичній та корпоративній соціальній відповідальності бізнесу.

У Віденському економічному університеті (Wirtschaftsuniversität Wien) функціонує спеціальний факультет іншомовного бізнес-спілкування (Department für Fremdsprachliche Wirtschaftskommunikation), в структуру якого входять інститут бізнес-комунікації англійською мовою (Institut für Englische Wirtschaftskommunikation), інститут романських мов (Institut für Romanische Sprachen), де вивчається французька, іспанська, італійська, румунська мови, а також каталонська, португальська, бразильська; інститут слов'янських мов (Institut für Slawische Sprachen), де представлені російська, чеська, польська, сербська, боснійська, а також японська, китайська, турецька мови. Мовні центри вказаних інститутів працюють над розробкою спеціальних програм і мультимедійних ресурсів для автономного навчання студентів відповідно до рівня володіння ними мовами.

Стокгольмська школа економіки (Stockholm School of Economics) – приватний вищий навчальний заклад із дочірніми освітніми закладами в

Латвії (Рига), Гельсінки (Фінляндія), Санкт-Петербурзі (Росія) та дослідницьким інститутом в Токіо (Японія) – European Institute of Japanese Studies. Всі навчальні програми розроблені англійською та шведською мовою, які зобов'язані вивчати, зокрема і студенти-іноземці.

Таким чином, на прикладі провідних європейських економічних вищих освітніх закладів ми спостерігаємо чітко окреслену тенденцію до полілінгвізму, а також до посилення ролі англійської мови як *lingua franca*. В той же час англійська мова виконує функцію не стільки іноземної мови із властивою їй етнокультурною складовою, скільки виступає в ролі мови міжнародного спілкування, мови викладання, яка не вимагає засвоєння певної системи національних цінностей, не нав'язує певних політичних, економічних чи культурних поглядів. Отже, підтверджується м'яке вирішення протиріччя між множинною етнокультурною ідентичністю та *lingua franca*, про що йшлося вище, та відповідність іншомовної підготовки в економічних вузах Європейського Союзу основним тенденціям мовної політики ЄС.

Що стосується подальших перспектив дослідження проблеми, то, як нам видається, зусилля слід спрямувати на оцінку можливості застосування європейського досвіду в українській економічній вищій школі, на умови його реалізації та творчий розвиток із врахуванням наших реалій, особливостей та власних надбань в галузі іншомовної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

3. Андрийчук О. Европа, где ты? [Электронный ресурс] // Газета UA. – Вып. 3. – 01.03. 2006. – Режим доступа : <http://gazetaua.com/ru/2/2450>
4. Смокотин В. М. Язык всемирного общения и этнокультурная идентичность: комплементарность в условиях глобализации : дис. ... доктора философ. наук : 24.00.01 / Смокотин Владимир Михайлович. – Томск, 2012. – 365 с.
5. Global Trends in Language Learning in the 21st Century, 2010 [Electronic resource]. – URL : <http://www.eaea.org/doc/news/Global-Trends-in-Language-Learning-in-the-21st-Century.pdf>
6. Creative and Open Language Training in Virtual Worlds [Electronic resource]. – V-Lang. : Copyright Education: Audiovisual & Culture Executive Agency, 2009. – URL : http://eacea.ec.europa.eu/llp/projects/public_parts/documents/ict/2011/ict_mp_505546_v-lang.pdf
7. Lifelong Learning Programme General. Call for Proposals. 2011–2013 Strategic Priorities [Electronic resource]. – URL : http://ec.europa.eu/education/llp/doc/call13/prior_en.pdf
8. Subsidiarity. EU Glossary [Electronic resource]. – URL : http://europe.eu.int/scadplus/glossary/subsidiarity_en.htm
9. Экономический университет в Праге [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://czstudy.com/univ/2/>